

mâni și dovedește că formele sincopate au trebuit să fie întrebuințate alături de cele nesincopate și în alte regiuni străromâne. Când verbul *mesúr* și-a mutat accentul pe silaba primă, s'a orientat și el după *trēmur*, devenind la Istroromâni *meșurę* „măsură“ (și *meșur* „măsur“). Capidan îmi comunică că la Aromâni se găsește și verbul *mpeatur* „împătur“, deși substantivul e *pétură*, ca și *métură* (acesta și la Istroromâni). Se vede deci că la verbe, unde accentul schimbător făcea și de altfel să alterneze forme sincopate cu nesincopate (cf. *usuc* — *uscăm*, *mânânc* — *mâncăm*), această șovăire de pronunțare s'a păstrat mai mult timp decât la substantivele cu accent fix. Dar această chestiune, pe care a atins-o, fără s'o aprofundeze P. Haas în *Jahresber.* XXI—XXV, p. 38 ș. u. va trebui să mai fie studiată cu toată atenția ce o merită.

Sextil Pușcariu.

Spriijitorul lui Vasile Moga: Gheorghe Bánffy (1747—1822).

Cercetând condicile vechi ale liceului romano-catolic (al Piarștilor) din Cluj, spre a stabili anii de studiu ai lui G. Lazăr la acest liceu, am văzut că aceste condici au să arunce lumină nouă asupra vieții multora dintre reprezentanții de seamă ai Românilor ardeleni¹. În afară de Lazăr care a studiat aici 3 ani gramatică, 1 humanitate, 2 filosofie și 2 drept, tot aici a studiat și cunoscutul lui rival: Vasile Moga (1793—1798) și anume un an de gramatică (*classis grammatices suprema*), 2 de humanitate (*humanitatis classis prima et secunda*) și 2 de filosofie, totdeauna ca eminent.

Această ședere în Cluj a devenit hotărîtoare pentru viața lui Moga, ba chiar acesteia i se datorește și ridicarea lui în scaunul episcopesc. Cât a stat Moga în Cluj a fost coleg de școală cu cei doi conți tineri Bánffy, Iosif și Francisc, care au fost fii ai lui George Bánffy, atotputernicul guvernator al Transilvaniei timp de mai multe decenii (1787—1822).

¹ Împăratul Iosif II, în marea și nobila lui râvnă de a prefăce țările ocărmuite de el, a ordonat la 30 VIII, 1782 să i se înainteze un tablou „de numero adolescentum unamquamque classem frequentantium, de industria professorum doctōni impensa cum fine cuiusvis anni scholastici“. V. ordinele guvernului ardelean privitoare la aceasta din 4 III, 24 VI și 20 XI, 1783, în arhiva liceului. Acestor ordine li se datoresc și condicile cercetate de mine.

Lucrul se poate constată din două feluri de tablouri. Unul arată lista elevilor începând cu „superiore classe Humanitatis“ și terminându-se cu „prima classe grammatices“¹. Celelalte tablouri au format de caiet, sânt liniate (mai mult cu creionul), conțin date mai apropiate, scrise cu cerneală; se văd pe ele niște numere care ne arată că tablourile acestea au fost anexate la câte un raport. Aceste tablouri dau și lista studenților în filosofie și în drept, și chiar și în medicină, unde se văd iscăliturile lui Ioannes Molnár de Müllersheim!

Vasile Moga nu se găsește decât în tabloul din 1794 ca elev în cl. III. de gramatică (syntaxista cum li se mai ziceă acestora). Păcat că nu ni s'au păstrat tablourile din 1793, și deci nu putem spune cu siguranță când a venit Moga la Cluj. Tablourile din 1792 ne dovedesc că în acest an școlar n'a fost încă aici. Deocamdată ne vom mărgini deci la afirmarea că a venit la Cluj la începutul aceluși an școlar din care avem urme documentare, adică în toamna anului 1793.

Iată ce găsim aici despre dânsul:

Ad. N. 3070. 794. Calculus

Syntaxistarum Claudiopolitanorum pro I. Semestri
Anni 1794.

(La pagina primă cel din urmă este V. Moga).

Nomina et Cogn'na ²	Aetas	Natio et Conditio	Patria, Cottus, v ³ Sedes	Ingenium et Applicatio	Mores	Classis Progressionis	An sit in fundatione
Basilius Moga	19	Valach. Ignobil.	Szász-Sedes S. ⁴ eiusdem	Bonum. Diligens.	Boni	In I ^a exo ⁵ -bus ⁵ . Eminens.	Non fundatus

¹ Școala secundară de atunci se compunea din 3 ani de gramatică (classis prima sau infima, secunda sau media și tertia sau supremă grammatices) și 2 ani de humanitate; cei 2 ani de filosofie, precum și cei 2 de drept se țineau de Universitate, de învățământul superior. O parte din liceul de azi eră trecut în seama școlii primare de azi („schola nationalis“). Anul școlar se împărțea în 2 semestre (Nov.—Martie și Aprilie—August).

² == Cognomina.

³ == Vel.

⁴ == Sedes (același scaun).

La p. 2 locul al 3-lea de sus îl ocupă Franciscus Bánffy, 10, Hung., Comes, De Losontz, Bonum. Diligens, Boni, In 1-a ex o'bus. Eminens.

La p. 3 locul al 3-lea de jos îl ocupă celălalt Bánffy, Iosephus, 12¹. (Celelalte date ale lui sânt la fel cu ale fratelui său).

În afară de cei doi frați Bánffy au mai fost doi aristocrați între colegii lui Moga: Georgius și Michael Eszterházi. Așadar Moga are legături personale și cu această familie puternică, din care unul mai târziu i-a iscălit și actul de numire ca episcop².

În treacăt trebuie să amintim că și „Ioannes Lemény“ a fost coleg cu Moga, tot timpul cât a stat Moga la Cluj și chiar după ce a plecat el, Lemény a mai învățat acolo doi ani și dreptul. Faptul că au fost colegi ani de-a rândul pune într-o lumină nouă legăturile lor de mai târziu.

Din anul școlar următor i-a devenit coleg și acel „Paulus Ramontzai“ (născ. 1780 în „Kopánd, comitatus Tordensis“), care pare a fi identic cu Pavel Ramonțai, concepistul camerei aulice (1811), care vorbește despre activitatea științifică a lui Lazăr³. S'au cunoscut probabil încă din Cluj, unde Ramonțai a studiat dreptul pe când Lazăr cercetă cl. I-II. de gramatică.

După condici Moga a stat până pe la August 1798 în Cluj, când, terminându-și studiile de filosofie, s'a și stințit de preot la Arad⁴.

Iată deci cauza pentru care a fost numit V. Moga în scaunul episcopiei văduvite de 14 ani, în 1810. Atotputernicul guvernator de dragul fiilor săi l-a sprijinit din răspuțeri⁵.

Bitay Árpád.

¹ Pe baza aceasta corectăm arborele geneologic dat la Kőváry L., *Erdély Nevezetesebb Családai* (Kolozsvártt 1854) p. 20; Nagy Iván, *Magyarországi Családai* I, 166-7 și Pótlék-Kötet 1863, p. 69, astfel:

Arborele geneologic îndreptat:

George (1747—1822)
Iosefa Palm

Dionisie	George	Iosif	Francisc
1776—1854	+ 1832	1781—1858	1783—1813

Acesta din urmă a căzut ca lt.-colonel în luptele contra lui Napoleon.

² V. Dr. I. Lupaș, *Episcopul Vasile Moga și profesorul Gheorghe Lazăr*, A. A. R. (secț. ist.). Tom. XXXVII, No. 21, p. 28.

³ Dr. Avram Sădeanu, *Date nouă despre Gheorghe Lazăr*, Arad, 1914, pp. 24-25

⁴ Lupaș I. c. pp. 2-3; aici îndreptăm că Moga a studiat numai un an filosofia în Cluj.

⁵ Prin aceasta ni se lămurește și mai bine rostul și înțelesul paginilor 27 și 32-33 din Lupaș I. c. V. și p. 37 din Dr. I. Lupaș, *Mitropolitul Ardealului Ștefan (de la 1791—1810) Sibiu, 1911*.